

XX. YÜZYIL BAŞLARINDA İNGİLİZ VE FRANSIZ YAYILMACILIĞI BAĞLAMINDA SURIYE'NİN OLUŞUMU VE BUGÜN İÇİN BAZI DERSLER

Fulya Bahar

Özet: Bu çalışmada; Ortadoğu'nun en stratejik konuma sahip coğrafyalarından biri olan Suriye'nin XX. yüzyılın başlarındaki oluşumu ele alınmıştır. Mısır, Arabistan ve Anadolu gibi çok önemli topraklar arasındaki ticaret yollarının kavşağı sayılan bölge, XX. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti'ne aitti. Ancak Osmanlı'nın gerileme dönemine girmesi ile birlikte Batılı devletler, özellikle İngiltere ve Fransa Suriye'yi paylaşmak için çeşitli stratejiler geliştirmeye başlamışlardır. Bunun için de yükselişe geçen milliyetçilik akımını desteklemiş ve bölgedeki Osmanlı varlığına karşı halkı kışkırtarak Suriye üzerindeki emellerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Çalışmamız bu dönemden itibaren Suriye'nin oluşumu üzerinde durarak, günümüzdeki çatışmaların sebeplerini daha doğru analiz etme amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suriye'nin Oluşumu, Fransız Yayılmacılığı, Osmanlı Devleti, Milliyetçilik Hareketi, Ortadoğu

The Formation of the Syria in the context of English and French Colonial Expansion at the beginning of 20th Century and Some Lessons for Today

Abstract: In this work, formation of the Syria, one of the most strategic locations of the Middle East, at the beginning of 20th century has been investigated. The area which counted as the intersection of the trade ways between very important territories like Egypt, Arabia, and Anatolian was possessed by Ottomans till the beginning of 20th century. However, with Ottoman's entering the regression period the Western States, especially England and France, started to develop various strategies for sharing the Syria. With that purpose they supported the growing movement of nationalism and provoked local people against Ottomans' existence in that area. Our work aims to analyze the causes of today's battles more correctly by mainly investigating the formation of the Syria beginning from that period.

Keywords: Formation of Suriye, Expansionism of French, Ottoman Nation, The Movement of Nationalism, Middle East

Batılı devletler Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülme dönemine girmesiyle birlikte, Haçlı Seferlerinden bu yana göz dikmiş oldukları Osmanlı topraklarını kendi aralarında gizli anlaşmalar ile paylaşmaya başlamışlardır. Coğrafi açıdan stratejik öneme sahip olan Ortadoğu bölgesi üzerinde sömürgeleştirme yarışına giren Batılı devletler için elde edilmesi gereken önemli duraklardan biri de Suriye olmuştur. Ancak Suriye'nin İngiltere tarafından Fransa'ya vaat edilmesine ve Fransa bölgeye ayak bastıktan sonra Suriye'de gerçekleşen gelişmelere değinmeden önce, Ortadoğu topraklarının neden Batılılar için bu denli önemli olduğunun altını çizmek,

bize Suriye'nin önemi ve yapılan paylaşım planları hakkında daha detaylı bir analiz imkânı verecektir.

En genel bakış açısı ile tanımlamak gerekirse Ortadoğu Bölgesi; Türkiye, İran ve Mısır üçgeni ile bu üçgen içerisinde kalan bölgeyi kapsamaktadır. Merkez alan; Mısır, İsrail, Doğu Akdeniz'in Arap devletleri, Arap Yarımadası ve Türkiye'dir. Çevre alan ise Kuzey Afrika, Sudan, İran, Afganistan ve Pakistan'dır. Dönemsel periyotlarla Batı'nın bölge üzerindeki çıkar ve müdahaleleri geliştikçe Ortadoğu da zaman içinde tanım değişikliklerine uğramıştır. Ancak ne kadar değişikliğe uğrarsa uğrarsın, bölgede Arap kültürü ve İslam dini egemendir ve nüfusun büyük çoğunluğu Müslümandır.¹

Ortadoğu'nun bu denli önemli olmasının en büyük sebebi Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan ticaret yollarına sahip olmasıdır. Süveyş Kanalı, Kızıldeniz, Babel Mendep Boğazı, Basra Körfezi, İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Akdeniz limanları Ortadoğu'da bulunan ve dünya ticareti açısından önemi inkâr edilemeyecek suyollarıdır. Yine ticari öneme sahip olan ve bu suyollarını birbirine bağlayan karayolları da Ortadoğu'da bulunmaktadır. Dolayısıyla, coğrafi keşiflerden sonra Batılı devletlerin jeo-stratejik açıdan konumu bu denli önemli olan bölgeyi ele geçirmek istemeleri söz konusu olmuştur. Bunun yanı sıra Ortadoğu coğrafyasındaki ülkeler tarafından yapılan petrol üretimi, XX. yüzyılda Avrupa ve Asya kıtalarının petrol ihtiyacının çok büyük bir bölümünü karşılayabilecek düzeye ulaşmıştır. Batı Avrupa'da tüketilen petrolün % 75'i ve Japonya'da tüketilen petrolün % 90'ı Ortadoğu'dan temin edilmektedir. Bu stratejik hammaddenin zenginliği, Ortadoğu'yu Batılı devletler arasında ciddi bir rekabet alanı haline getirmiştir.² Ancak en önemli neden, Batı'nın dünya egemenliğini sürdürmek açısından bölgenin denetiminin merkezi bir önem bir taşımasıdır.

Bölgedeki farklı etnik kökenlerin, kültürlerin, din ve mezheplerin bir aradalığı, Batılı devletlerin burada hâkimiyet kurmak için kışkırttıkları çatışmalara sebep olmuştur. Ancak bu çeşitlilik aynı zamanda bölgenin çok önemli felsefi, bilimsel ve kültürel miraslara ev sahipliği yapmasına ve sonraki kuşaklara aktarmasına olanak tanımıştır. Hıristiyanlık, Musevilik ve Müslümanlığın burada doğmuş olması ve kutsal toprakların bölgede bulunması da gözlerin uygarlığın başlangıcını oluşturan Ortadoğu'ya çevrilmesinin önemli sebeplerindendir.

Suriye'nin Ortadoğu'daki önemi ise öncelikle coğrafi olarak stratejik bir noktada konumlanmış olmasından ileri gelmektedir. Kuzeyden Türkiye, doğudan Irak, güneyden Ürdün, güneybatıdan Filistin ve İsrail, batıdan ise Akdeniz ile

¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009, s. 72.

² Sander, *a.g.e.*, s. 74.

çevrilidir.³ Suriye; kuzeyden güneye Türkiye ile petrolce zengin Arap yarımadası arasındaki başlıca bağlantıyı teşkil ederken, doğudan batıya ise Irak ve Mısır arasındaki koridoru meydana getirmektedir. Aynı zamanda Arap ve İslam dünyasında dini, kültürel ve entelektüel bir merkez olma özelliğine de sahiptir.⁴ Arap egemenliği altına girerek Ürdün, Lübnan, Filistin ve İsrail topraklarıyla birleştiğinde Bilad al-Şam olarak adlandırılmıştır.⁵

Bölgenin kontrolünü ele geçirmek isteyen halklar, yüzlerce uygarlığın beşiği olan bu topraklar için tarih boyunca mücadele etmişlerdir. İlk çağlardan beri bölgeye hâkim olan halklar arasında, Mısırlılar, Mitanniler, Hititler, Persler, Büyük İskender ve Makedonyalılar vardır. M.Ö. 64 yılında Romalıların hâkimiyetine giren Suriye, M.S. 4. yüzyılda ise Bizans yönetimi altına girmiştir.⁶ İslamiyet'in ortaya çıkışıyla İslam orduları tarafından fethedilen bölgede sırasıyla Emeviler, Abbasiler, Fatimiler ve Selçuklular hüküm sürer. Daha sonra bölgeyi Memlukler ele geçirmişlerdir. Ancak Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılındaki seferleri sonucunda başta Suriye, Mısır ve kutsal topraklar olmak üzere Arapça konuşulan bölgenin önemli bir bölümü Osmanlı egemenliği altına girmiştir.⁷

XX. yüzyılın başına kadar Osmanlı yönetimi altında kalan bölgede, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemeye başlaması, artan Arap milliyetçiliğinin etkileri, Batılıların misyonerlik faaliyetleri ve II. Abdülhamit dönemindeki örfi ve sert yönetim biçimi sebebiyle karşılıklı artan güvensizlikler bölgedeki Osmanlı varlığına karşı Arapların tutumlarının daha da sertleşmesine sebep olmuştur. Padişahın Arap milliyetçilik hareketlerine karşı bütün Müslümanları İslam birliği içerisinde bir araya getirme düşüncesi olan "Panislamizm" bile etkili olmamış, bunun yerine yeni gelişmeye başlayan aktif siyasi duruş tarafından "Pan-Arabizm" fikri tetiklenmiştir.⁸

XIX. yüzyıldan itibaren İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu ve özellikle Suriye coğrafyasına gözlerini dikmeleri de burayı Osmanlı yönetiminden azade etmek için çeşitli girişimlerde bulunmalarına sebep olmuştur. Bunlardan en önemlisi bölgedeki Arap milliyetçiliğini destekleyen bir tavır takınarak misyonerlik faaliyetleri için açtıkları eğitim kurumlarıyla ve bölge halkına bağımsızlık

³ Zişan Şirin Ayrancı, *Türkiye-Suriye İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, Mart 2006, s. 8.

⁴ Ayrancı, *a.g.e.*, s. 8.

⁵ Hüseyin Opruklu, *Türkiye-Suriye İlişkileri (Atatürk Dönemi) 1923-1938*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2006, s. 8.

⁶ Opruklu, *a.g.e.*, s. 8.

⁷ Opruklu, *a.g.e.*, s. 10.

⁸ Ayrancı, *a.g.e.*, s. 16.

vaat ederek kendi aralarında yaptıkları gizli anlaşmalarla bölgeyi paylaşmalarıydı. Milliyetçilik akımı o derece güçlendi ki, II. Meşrutiyet döneminden sonra bu akımı savunan onlarca gizli cemiyet kuruldu. I. Dünya Savaşı döneminde de bu cemiyetler, Batılı devletlerin verdiği bağımsızlık vaatleri ile gizlenmekten vazgeçerek ayaklanmalar ve isyanlar çıkarmaya başladılar.

Özellikle İngiltere, bölgenin paylaşılmasında büyük rol oynamıştır. Mısır'daki İngiliz kuvvetleri I. Dünya Savaşı sırasında Suriye'yi hedef almışlardır. 1915-1916 yılları arasında Mekke Şerifi Hüseyin ile Mısır İngiliz Yüksek Komiseri Sir Henry McMahon arasında yazılan bir dizi mektupta, İngiltere'nin Arapların bağımsızlık isteğini tanıması ve desteklemesi karşılığında Arapların da Türklerle yapılacak bir savaşta onları destekleyecekleri gibi anlaşma ibareleri mevcuttur. Batılılardan böyle bir destek göreceklere dair aldıkları teminatları göz önünde bulunduran ve milliyetçilik algıları iyiden iyiye güçlenmeye başlayan Araplar ise Osmanlıların bölgeden çekilmesi için isyanlar çıkarmaya başlamışlardır.

İngiltere bir yandan Arapların bağımsızlığı ve bölgedeki yönetim üzerine yaptığı mektuplaşmalarda onları destekler görünürken, diğer yandan da bu toprakları Rusya ve Fransa ile aralarında paylaşmak için gizli anlaşmalar yürütmekteydi. Fransa ise Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren Akdeniz'de koloniler kurmak için Türk-Fransız dostluk siyasetini kullanmış, kapitülasyonlarla girdiği Suriye ile iktisadi bir bağ kurmuştur. Arap topraklarında ve özellikle Suriye üzerinde hâkimiyet kurma arzusu olan Fransızlar, bölgeye misyoner rahipler göndererek dini okullar açtırıp burada Fransız kültürünü yaymaya çalışarak eğitimi ve ne kadar yardımsever olduklarını göstermek için hastaneleri kullanmışlardır. Bu sayede Osmanlı yönetimi için düşmanlık aşılanmış, Araplar arasındaki milliyetçiliğin yayılmasına ön ayak olunmuştur. Keza Fransa, Arapların bağımsızlık mücadelesini sahiplenen kişileri de kendi safına katabilmek adına, Osmanlı topraklarında organize etmek istedikleri toplantıya izin verilmeyince 1913 yılında Paris'te bu kişileri ağırlamıştır.⁹

Fransızların Suriye konusunda uzun süre bu kadar ısrar etmesinin sebebi, Suriye'nin Ortadoğu'da üs sayılabilecek coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ekonomik çıkarlarını Suriye üzerinden organize ederek geliştirme yolunu seçmişler ve önemli şehirlerde ticaret odaları kurarak etkinleşmeye çalışmışlardır. Ticari ve ekonomik hedefleri doğrultusunda demiryolu projelerine destek vermişler, liman ve tramvay yaptırmışlar, elektrik, telefon tesisatları için imar faaliyetlerine girişmişlerdir. Çünkü Mısır, Arabistan, Anadolu ve Irak gibi Ortadoğu'nun önemli bölgeleri arasındaki ticaret yollarının kavşa-

⁹ Ömer Osman Umar, "Suriye'de Fransız Emperyalizmi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, Elazığ, 2002, s. 299.

ğında olan Suriye, kültürel ve askeri bakımdan da bu noktada konumlandığı için Fransızların hedefleri açısından dikkat çekici bir önem teşkil etmektedir.¹⁰

Fransa ile İngiltere'nin Ortadoğu'da ve özellikle Suriye'de geçmişten beri hüküm sürmek istemeleri ve Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri'nin yanında yer alması sonucu, Osmanlı Devleti'ne ait olan topraklar büyük bir hızla gizli anlaşmalar ile paylaşılmıştır. İngiltere, Şerif Hüseyin ile olan yazışmalarından Fransa'yı haberdar etmiş ve bunun üzerine Ortadoğu'daki Osmanlı topraklarının paylaşılması için müzakereler başlatılmıştır.

Müzakerelere Fransa temsilcisi olarak katılan eski Beyrut konsolosu Francois Georges-Picot'nun getirdiği temel önerme şöyledir: *Osmanlı İmparatorluğu'nda en fazla çıkarı bulunan ülke Fransa olduğu için, imparatorluğun yıkılmasından en fazla zarar görecektir ülke de odur; dolayısıyla Fransa'ya zararını telafi edecek bir tazminat verilmelidir.* İşte bu tazminat, güneyde Mısır sınırına kadar uzanan büyük Suriye olmuştur.¹¹ Yani Fransa'nın istediği bölge; Suriye, Kilikya, Filistin, Lübnan, Musul ve Osmanlı Kürdistan'ı idi. Ayrıca Fransızlar, yapılacak görüşmelerde bağımsız bir Arap devletinin kurulup kurulmayacağından bahsetmeye gerek olmadığını, yalnızca Fransızların denetimi altına girecek olan bölgelerin belirlenmesinin yeterli olduğunu düşünüyorlardı.

23 Kasım 1915 tarihinde yapılan ilk görüşmelerde Picot önerilerini sunduktan sonra, İngilizler Arapları kendi taraflarına çekmek için bazı vaatlerde bulunmak gerektiğini tekrarladılar. Şerif Hüseyin'in kimsenin denetimine teslim etmeyi düşünmediği bölgeler olan Hama, Şam, Humus ve Halep'ten bu öneri doğrultusunda vazgeçen Fransızlar, bunun yerine Kerkük petrol havzasının kendilerine bırakılmasını talep ediyorlardı. Bu konuda uzlaşmaya varan İngiliz ve Fransız temsilciler arasında bu kez de Lübnan ve Musul'un paylaşılması konusunda tartışma çıkması üzerine, Georges Picot'nun anlaşmaya varmak üzere Sir Mark Sykes ile görüşmesine karar verildi. Toplantılar bir yıl boyunca sürdü ve 3 Ocak 1916'da nihai paylaşım sonuçlarına varıldı.¹²

Bu anlaşma çerçevesinde Fransız bölgesi güneyde bugünkü Lübnan-İsrail sınırının denize kavuştuğu yere kadar kıyı şeridinin bütününe içine almaktaydı. Buradan da yukarı Galile'yi içine alacak şekilde Taberiye Gölü'ne uzanacaktı. Fransız nüfuz bölgesinin güney sınırı, Fırat ile Taberiye Gölü arasında bugünkü Suriye sınırından geçmekte, daha sonra Dicle ile bu nehrin küçük Zap suyuyla birleştiği yerde buluşmakta ve bu nehri izleyip Kerkük petrol havzasını Fran-

¹⁰ Opruklu, *a.g.e.*, s. 26.

¹¹ Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*, Çev. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 148.

¹² Yerasimos, *a.g.e.*, s. 150.

sa ile İngiltere'ye ait iki bölgeye bölecek şekilde İran sınırına bağlanmaktaydı.¹³ Yani Suriye bölgesi, Fransız nüfuz sahası olarak tanımlanmıştı. Anlaşma 1916 yılının Nisan ayında Ruslar, Fransızlar ve İngilizler tarafından imzalandıktan hemen sonra, Haziran 1916'da Şerif Hüseyin ayaklanma başlatmıştır. Bu ayaklanma her ne kadar çok fazla etkili olamasa da, Türklere karşı uyanan milliyetçiliğin artarak bağımsızlık hareketine dönüşmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bunun yanı sıra 1917 yılında Rusya'da gerçekleşen Bolşevik Devrimi sonrasında önceden yapılan gizli anlaşmaların açığa vurulmasıyla Sykes-Picot anlaşması da ortaya çıkmış ve hem Fransızlara hem de Araplara vaat edilen Suriye bölgesi üzerindeki anlaşmazlıklar iyice büyümeye başlamıştır. Çünkü bu anlaşmada Arap milletlerinin kendi devletlerini (her ne kadar yönetimlerinde Fransa ve İngiltere'nin çeşitli konularda söz hakkı olduğuna dair notlar olsa da) kurabileceklerine dair olan madde ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine Batılı emperyalist iki güç, Fransa ve İngiltere bu maddeyi onamak durumunda kaldı.

Arapların bağımsız bir devlet kurabileceklerine dair inançları bir kez daha pekişmiştir. I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın komutasındaki Arap ordusu, İngiltere'nin de desteği ile 1918 yılında Suriye'yi ele geçirmişlerdir. Savaş sonrasında Faysal, Şam'da bir Arap hükümeti kurarak başına geçmiştir. 1919 yılında toplanan I. Suriye Genel Kongresi'nde ise, bugün Suriye, Lübnan, Ürdün ve İsrail'in bulunduğu toprakları içeren tam bağımsız Büyük Suriye Devleti kurma fikri ortaya çıkmıştır. 1920 yılında toplanan II. Suriye Genel Kongresi'nde bölgenin az önce saydığımız doğal sınırları içinde ve tam bağımsız olduğuna dair karar alınmıştır.

Ancak buna rağmen 1920 yılında gerçekleşen San Remo Konferansı'na katılan Emir Faysal'ın bağımsızlık önerileri reddedilmiştir. İngiltere Irak, Ürdün ve Filistin'i mandası altına alırken; Fransa'ya Suriye ve Lübnan verilmiştir. Fransa'nın Suriye'yi yönetecek olması uluslararası bir meşruiyet kazanmıştır.¹⁴ Bunun üzerine Fransız Generali Gouraud, 26 Temmuz 1920'de Suriye'yi işgal ederek Emir Faysal'ı sürgüne göndermiştir. Bu yenilgiden sonra milliyetçi örgütler dağılmış ve önderlerine idam cezaları verilmiştir.¹⁵

Fransa Büyük Suriye olarak adlandırılan Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin topraklarının birleşimi olan coğrafyayı ele geçirdikten sonra "böl ve yönet" taktiği uygulamıştır. Bunu yapmak için azınlıkların nüfus yoğunluğu olarak

¹³ Yerasimos, *a.g.e.*, s. 151.

¹⁴ Şerif Demir, "Dünden Bugüne Türkiye'nin Suriye ve Ortadoğu Politikası", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/3, Summer 2011, s. 695.

¹⁵ Ayrancı, *a.g.e.*, s. 20.

fazla olduğu bölgelere özerklik statüsü tanımış, etnik köken farklılıklarını ve mezhep ayrılıklarının yarattığı farklılıkları körükleyen bir zihniyetle hareket etmiştir. Bu politikaların devamı olarak Aleviler, Kürtler, Çerkezler, Dürziler ve diğer azınlıklardan oluşan özel birlikler kurmuşlardır.

Bunun yanı sıra, Lübnan'da Büyük Lübnan Devleti, Lazkiye ve çevresinde Aleviler Devleti, Cebel-i Druz'da Dürzi Devleti, Suriye'nin diğer kesimlerinde de Şam ve Halep Devletleri'ni kurmuşlardır. Fransızlar; kurdukları Lübnan Devleti'nde çoğunlukta olan Maruniler'in verdiği destekle bölgeyi büyüterek Fransız Yakın Doğu siyasetinin bir üssü haline getirmeye çalışmışlardır. Lübnan Devleti'ne 1943 yılında bağımsızlık vermelerinden sonra, 1947 yılında Fransızlar bölgeden tamamen çekilmişlerdir.¹⁶

1923 yılında Milletler Cemiyeti'nin Fransız mandasını onaylaması sonucu Fransa'nın uyguladığı sistem bölgeyi kontrol altında tutabilmek için bölmek üzerine kurulmuştu. Bunun için yer yer sert önlemler almaktan kaçınmayan Fransa'nın tavrı, 1925 yılında Dürziler arasında çıkan bir ayaklanmanın çözülmeye yol açması ve ancak bir yıl sonra bastırılabilmesi sonrasında yumuşamaya başlamıştır. Zor kullanarak istediği egemenliği elde etmesi gittikçe zorlaşan Fransa, 1926 yılında Lübnan'a, 1930 yılında da Suriye'ye bağımsızlık vererek bu bölgelerde cumhuriyet ilân etmişti. Ancak cumhuriyet ilân edilse de, Fransa'nın güvenlik ve dış ilişkiler konusunda yetkili ağız olması söz konusuydu. Bu konuda sert çıkan Suriye, anayasanın 1933-1936 yılları arasında askıya alınmasını sağladı. 1936 yılında yapılan bir dizi müzakere sonucunda Fransa mandasının 3 yıl içinde sona ereceği, Cebeli Druz ve Alevi bölgelerinin Suriye'ye dâhil edileceği öngörülüyordu. Anlaşma Suriye Meclisi tarafından tasdik edilse de, Fransa, anlaşmayı imzalayan Halk Cephesi Hükümeti düşürerek yerine muhafazakâr bir hükümet gelince bunu tasdik için Fransız Meclisi'ne sunmadı. Böylece Suriye'nin yasal olarak bağımsızlığını kazanması II. Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme kalmış oldu.¹⁷

Suriye, bölgeye 1923 yılından itibaren resmi olarak hâkim olan Fransa'nın sindirme ve tepkisizleştirme adına kullandığı şiddete rağmen sürekli isyan çıkartarak Fransızların himayesi altına girmek istemediğini göstermiştir. Fransız şiddeti birçok sivilin ölmesine ve yaralanmasına sebep olmuştur. Bütün uğraşlarına ve egemenliği ele geçirmek için denedikleri her türlü yönetime rağmen Batılı güçler bölgede başlayan ve sürekli yayılarak artan ayaklanmalar nedeniyle amaçlarına istedikleri gibi ulaşamamışlardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Suriye'nin bağımsızlık süreci de hızlanmaya başlamıştır.

¹⁶ Umar, *a.g.e.*, s. 301.

¹⁷ Kamuran Gürün, *Savaşan Dünya ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986, s. 187.

Savaşın başlarında Suriye, Almanya yanlısı olan Vıcy Hükümeti'nin denetimine geçmiş, bunun üzerine 1941 yılında ortak harekât düzenleyen Fransa ve İngiltere bölgeyi tekrar ele geçirmişlerdir. Bu harekâtın ardından Fransa kuvvetleri başkanı General Catroux Suriye'nin bağımsızlığını ilân etmiştir. Bu durum her ne kadar ABD ve Rusya tarafından tanınsa da, esas bağımsızlığını 1946 yılının Nisan ayında bütün Fransız kuvvetleri bölgeyi terk ettikten sonra kazanmıştır. Bu çekilmeden sonra Fransa Ortadoğu'daki nüfuzunu büyük ölçüde kaybetmiştir.¹⁸

Fransa'nın geri çekilmesi sonrasında Suriye bağımsızlığını kazanmıştır, ancak gerçek anlamda bir ulus-devlet olmayı başaramamıştır. Bölgede yaşayan halk çoğunlukla Batı-karşıtlığı ekseninde birleşse de, manda döneminde sürekli kışkırtılan etnik köken ve mezhep ayrımcılıkları, din farklılıklarından kaynaklanan sorunlar ve siyasal ayrılıklar bir heyula halini alarak Suriye'nin üzerine çökmüştür. Yönetim biçimi konusunda bağımsız kalmayı isteyenler ve Haşimi ailesi önderliğinde birleşerek Arap birliği oluşturulmasını savunanlar vardı. Ancak 1948 yılında gerçekleşen İsrail Savaşı'nda Suriye'nin yenilmesiyle birlikte Hüsnü Zaim, devlet başkanı Şükrü El Kuvvetli'yi devirerek başa geçmiştir. Böylece Suriye'de darbeler dönemi başlamış olur. Bu tarihten 1971 yılına kadar ülkede ardı ardına darbeler baş gösterir. Soğuk Savaş'ın hâkim olduğu dönemde ise, 1956 yılındaki Süveyş Buhranı'ndan itibaren bölgede Batı-karşıtlığı ve sol eğilimli yaklaşımlar yükselişe geçmiştir.

Suriye'nin geleceğini belirleyen en önemli gelişmelerden biri ise Baas Partisi'nin 1963 yılında yaptığı darbe ile başa gelmesi olmuştur. Arapçada Rönesans anlamına gelen Baas, kurulduğu günden itibaren Arapları tek bir millet olarak görmüş ve Arap milliyetçiliğini savunmuştur. Arap dünyasındaki ilk ideolojik arka planı oluşturduğu ve devrimci bir yaklaşımla Arap birliğinin kurulabileceğine dair inancı sebebiyle oldukça önem teşkil etmektedir. Partinin kökeni Suriyelilerin ulusal kimliği ve bu kimliğin Arapça konuşan cemaatlerle ilişkisi hakkında yapılan entelektüel tartışmalarda yatmaktadır. Partinin kurucusu Michael Eflak'a göre tek bir Arap ulusu vardı ve birleşik bir devlet içinde yaşama hakkına sahipti. Peter Mansfield, Baas'ın ideolojisini Marksizm, idealist reformizm ve 19. Yüzyıl milliyetçiliğinin acayip bir karışımı olarak tanımlamıştır. Parti slogan olarak birlik, özgürlük ve sosyalizmi kabul etmiştir. Kendine özgü bir sosyalizm anlayışına sahip olan partinin amacı bütün Arapları bir araya getirerek tek bir millet altında toplama projesi olan "Pan-Arabizm" di. Baas Partisi, 1966 yılında yapılan yeni bir darbe ile Suriye'deki yönetimi tama-

¹⁸ Ayrıncı, *a.g.e.*, s. 24.

men kontrol etmeye başlamıştır. Ancak Suriye’de geniş kitleleri bir araya getirmeyi başaramamışlardır.¹⁹

1970 yılında ise iktidar 1966 darbesi ile Savunma Bakanı olarak atanan Hafız Esad’a geçmiştir. Bunca darbe ile gelen kısa süreli yönetimlerden sonra Esad biraz da olsa istikrar sağlamayı başarmıştır. Ancak Esad bunu gerçekleştirirken oldukça sert ve otoriter bir rejim kurmuştur. Devlet başkanı olduktan sonra özellikle yasama konusunda kendisini oldukça geniş yetkilerle donatmış ve bu sayede ülkenin bütün kurumları üzerinde söz sahibi olacağı bir kontrol mekanizması oluşturmuştur. Hafız Esad’dan sonra ülkede hem iç hem de dış politikalar konusunda daha tutarlı yaklaşımlar gerçekleşmiştir. Özellikle Arap ülkeleri ve Sovyetler ile dostluk ilişkileri kurulmuş, Batılı ülkelerle olan münasebetler de canlandırılmaya çalışılmıştır. Hafız Esad, Türkiye ile olan ilişkilerin de düzeltilmesi gerektiğini vurgulayarak bu yönde girişimlerde bulunmuştur. Hafız Esad’ın ölümünden sonra yerine daha ılımlı bir tutuma sahip olan oğlu Beşşar Esad geçmiştir.²⁰

Sonuç

İngiltere’de eğitim gören Beşşar Esad, yönetime geçtiği 2000 yılından itibaren ABD ve İngiltere ile arasını düzeltmeye çalışmıştır. Ancak Batılı ülkelerin Beşşar yönetimiyle bağlantıları bölge üzerindeki hedefleri doğrultusunda biçimlenmiştir. Körfez Savaşından itibaren Ortadoğu’da Batı müdahaleleri ile birlikte şekillenen Büyük Ortadoğu Projesi ve en son Kuzey Afrika ülkelerinde meydana gelen gelişmeler Suriye’yi Batı müdahalelerinin odağına yerleştirmiştir. Aynı zamanda son yıllarda Suriye topraklarında keşfedilen petrol ve doğalgaz rezervleri ve diğer enerji kaynakları üzerinde Batılı devletlerin kontrol tesis etme ihtiyaçları Esad yönetimine muhalif kesimlerin söz konusu ülkeler tarafından kışkırtılarak silahlandırılmasına kadar vardırılmıştır. Bölge haritası üzerinde Sykes-Picot Anlaşması’ndan bu yana Batılı devletler tarafından yapılmaya çalışılan düzenlemeler, halihazırda mevcut etnik ve dini ayrılıklar kışkırtılarak hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Özellikle Esad yönetiminin Suriye’de azınlıkta kalması ve sayıca çoğunlukta olan muhalif güçlerin belirli bölgeleri ele geçirmeleri sonucu ordu ile protestocular arasındaki gerginlik ve çatışmalar gittikçe tırmanmaktadır. Bölgenin geçmişten beri Batılı devletlerin dikkatini çekmesi; enerji kaynaklarını denetleme hedefinin ötesine geçen siyasal-stratejik hedeflerle ilgilidir. İsrail ile komşuluğu nedeniyle Ortadoğu’da stra-

¹⁹ Ayrancı, *a.g.e.*, s. 28.

²⁰ Ayrancı, *a.g.e.*, s. 29.

tejik bir önemi haiz olan Suriye'nin ve yine Batı politikalarına direnç gösteren İran'ın yalnızlaştırılması ve istikrarsızlaştırılması amacıyla hareket eden ABD'nin hamleleri Doğu Akdeniz'de Amerikan hâkimiyetini güçlendirecek niteliktedir. Rusya ve İran yönetimlerinden destek gören Esad kuvvetleri ile Batılı devletler tarafından desteklenen muhalifler arasındaki çatışmalar hala devam etmekte ve bölgede siyasal kriz giderek büyümektedir. Krizin Amerikan çıkarlarına uygun olarak çözüme bağlanmasını isteyen Türkiye ise, Batı tarafından dayatılan yapısal siyasal dönüşümü gerçekleştirmesi konusunda Esad'ı uyurma görevini üstlenmiştir. Bu durum, iki komşu arasındaki ilişkileri kolay onarılmaz bir düzeyde olumsuz yönde etkilemiştir. ABD güdümündeki dünya basını tarafından da kışkırtılan Türkiye-Suriye çatışması senaryosu, esasında Türkiye'nin ve Ortadoğu ülkelerinin Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) adı altında dönüştürülmeleri amacına hizmet edecek doğrultuda sahnelenmektedir. Batılı devletler tarafından belirlenen yeni siyasi sınırların hayata geçirilebilmesi için bölgedeki gerginlikler ve çatışmaların önü açılmaktadır. Bu amaç uğruna bölgede yaşayan halklar etnik, dinsel ve politik gerekçelerle kendi aralarında savaşa çekilmektedir. Yaklaşık yüz yıl sonra bölge yine Batı müdahaleciliği ve saldırganlığı ile karşı karşıya kalmıştır. Batı'nın bu tutumu Türkiye'yi de kendi bölgesinde olumsuz yönde etkilemektedir. Bölge üzerinde oynanan oyunların sonucunda çıkan gerginlikler gittikçe artmaktadır. Bu koşullar altında Türkiye, Batı'nın dünya egemenlik stratejileri adına Suriye'ye ve diğer Ortadoğu ülkelerine karşı savaşa çekilmeye çalışılmaktadır. Böyle bir politikanın, Türkiye'nin tarihi geleneklerine, devlet deneyimine ve bir zamanlar dış politikada uygulamaya çalıştığı "yurtta barış, dünyada barış" ilkesine aykırı olduğu ve Ortadoğu'da kalıcı bir barış önünde büyük bir engel oluşturduğu aşîkârdır. Ortadoğulu halklar arasında yaşanan her bölünme, Batılı güçlerin işini kolaylaştırmakta ve bir sonraki hamlenin önünü açmaktadır. Siyasal ayrışma, kargaşa ve istikrarsızlık doğuracak politikaların bölge halklarının özgür ve bağımsız gelişimine herhangi bir katkısı / yararı olmadığı görülmelidir. Ortadoğu halklarının ve liderlerinin bu gerçeği bilmeleri gerekmektedir.